

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ЦУКРОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

(ДО ПІДСУМКІВ РОБОТИ ГАЛУЗІ СТАНОМ НА 1 ГРУДНЯ 2016 РОКУ)

БОНДАР В.С. -

*кандидат с.-г. наук, завідувач
лабораторією економіки,
маркетингу, інтелектуальної
власності та інновацій Інституту
біоенергетичних культур і
цукрових буряків НААН України*

Постановка проблеми. Цукробурякове виробництво України в 2016 році значно поліпшило свої виробничі й якісні показники. Вперше за всю історію середня врожайність цукрових буряків в Україні досягла рівня 48,2 тонни з гектара, цукристість – 17,76 %, валовий збір становив 11,86 млн.т; вироблено 1,74 тонн цукру, або по 6,2 т в розрахунку на 1 га посіву. Завдяки перехідним запасам на рівні 600 тис. тонн в Україні створено на 2016 рік значний профіцит цукру. При річній потребі 1,6 млн. тонн. Однак, галузь все ще знаходиться в зоні нестабільності та періодичних проявів кризових явищ, що виражається, перш за все, в різних коливаннях щорічних розмірів посівних площ під цукровими буряками, перепадів щодо обсягів виробництва коренеплодів і цукру, пронизливих стрибків оптово-відпускних цін на цукор. Ринкові трансформації в цукровій галузі й досі не набули класичного завершення; економічні регулятори ринку цукру діють вкрай обмежено, часто-густо хаотично. Крупні холдинги витіснили з ринку середніх і дрібних товаровиробників, найперше фермерів, та зайняли ~80 % цукрового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічний дослідження з ринкової трансформації бурякоцукрового комплексу АПК України належать таким дослідникам, як О.М. Варченко, О.С. Засць, М.Ю. Коденська, В.Я. Месель-Веселяк, С.А. Стасіневич, О.М. Шпичак, М.М. Ярчук та ін. На жаль, вони відносяться до початкового періоду реформ, а в останні роки широких узагальнень досить мало. Можна назвати лише об'ємну працю А. Ярмака і Д. Приходько «Україна. Обзор сахарного рынка», підготовлену в рамках програми співробітництва ФАО і ЄБРР. Рим. 2014 р. обсягом 94 стор.

Мета статті – на основі аналізу статистичних даних та основних тенденцій і протиріч в розвитку світового й внутрішнього ринків цукру обґрунтувати стратегічні напрями і конкретні заходи щодо стабільного високоефективного функ-

ціонування бурякоцукрового підкомплексу АПК України в умовах посилення економічної конкуренції та в зв'язку з очікуваним переходом до вільного ринку цукру.

Виклад основних результатів дослідження.

а) Головною тенденцією світового ринку цукру 2015/16 і 2016/17 МР став неочікуваний різкий перехід від профіциту цукру в 2012/13, 2013/14 і 2014/15 МР до його дефіциту в 2015/16 МР і, за певними ознаками, і в 2016/17 МР (табл. 1).

Основною причиною цього явища є зниження виробництва цукру в 2015 р. внаслідок надто посушливих погодних умов в країнах, які є крупними його виробниками – Індії, Бразилії, Тайланді, ЄС, а також в Україні. В 2016 році знову відбулось зниження виробництва через посуху в Індії, Тайланді й Китаї.

Іншою важливою обставиною, що суттєво впливає на світовий ринок цукру, є реформування з 1 жовтня 2017 року цукрової галузі в країнах ЄС, що передбачає скасування квот, регульованих цін виробничих платежів та перехід до вільного ринку на основі саморегуляції.

В зв'язку з цим, за прогнозами експертів, передбачаються значні коливання (в діапазоні $\pm 25\%$) обсягів виробництва цукру і цін на нього, а також загальне зниження ціни у перспективі, що приведе до ряду банкрутств.

Тому чітко відмічається тенденція пошуку способів нарощування виробництва при пониженні цін на цукросировину й цукор шляхом зниження витрат виробництва і збільшення виходу цукру з одиниці площі. Виробники Франції та Німеччини вже отримують в окремих випадках по 20 т цукру з гектара при урожайності коренеплодів 90-100 т/га. Є випадки успішного вирішення цієї проблеми в Україні.

б) Внутрішній цукровий ринок України характеризує, як відмічено вище, нестабільність, різкі коливання розмірів посівних площ, обсягів вироб-

ництва коренеплодів і цукру та цін на них. Це – найбільш вразливе місце в бурякоцукровому виробництві. Мало того, що відбуваються щорічні коливання показників виробництва, нестабільність існує й на протязі календарного року. Як правило, споживання цукру в Україні різко зростає у вересні з початком сезону цукроваріння практично кожного маркетингового року, що пояснюється вимушеним продажем продукту за заниженими цінами в умовах дефіциту грошових коштів для осінніх польових робіт та здійснення розрахунків за кредитами; дещо сповільнюється в жовтні, різко скорочується з грудня до квітня (у 3-4 рази) і знову підвищується у літні місяці, що пов'язано з консервуванням плодів і ягід.

Визначальною тенденцією є також розшарування суб'єктів буряківництва за розмірами посівних площ, обсягами виробництва цукрових буряків і врожайністю, тобто концентрація посівів у крупних господарствах та зниження в середніх і дрібних. Замість колишніх 6130 колективних господарств буряківництвом зараз займається ~ 808 суб'єктів, з яких 46 % або 372 дрібних, з площею посіву до 50 га, 113 або 14 %, середніх з площею посіву 50-100 га, 157 або 19,4 %, з площею 100-250 га, 68 господарств, або 8,4 %, з площею посіву 250-500 га. Решта 98 господарств, або 12,2 %, з площею посіву 1000-2000 і більше, які виробляють 70,5 % від загального валового збору цукросировини. Серед них 10 крупних віп-компаній, або агрохолдингів, які, поряд із рядом позитивних моментів, справляють негативний вплив на розвиток буряківництва. Вони практично витіснили з ринку середніх і дрібних фермерів і одноосібні селянські господарства, позбавили цукрові заводи власного агробізнесу і перетворили їх в підсобні цехи. Внаслідок цього в регіонах інтенсивного бурякосіяння деформовані класичні зерно-бурякові багатопільні сівозміни, на зміну яким прийшли короткоротаційні з вузь-

Таблиця 1.

Світовий баланс цукру, млн. тонн

Маркетинговий рік	Виробництво	Споживання	Запаси	Профіцит	Дефіцит
2012/13	184	173	76	8,0	-
2013/14	170	168	81	3,2	-
2014/15	171	169	85	2,2	-
2015/16	169	173	82	-	3,5

Джерело: Сформовано за даними Міжнародної організації цукру (ISO).

Таблиця 2.

Порівняльна прибутковість основних сільськогосподарських культур за цінами 2016 року

Культура	Урожайність, т/га	Реалізаційна ціна, грн/т	Виручка, грн/га	Собівартість, грн		Прибуток, грн		Рівень рентабельності
				1 т	1 га	1 т	1 га	
Цукрові буряки	47,8	860	41108	627	30000	233	11137	37,1 %
Соя	2,29	10500	24045	2656	5992	7884	18054	301,3 %
Соняшник	2,27	9600	21792	2534	5753	3847	16039	200,3 %
Кукурудза	6,24	4200	26208	1283	8006	2917	18202	227,4 %
Ріпак озимий	2,62	11800	30916	2378	6230	9422	24780	398 %

Джерело: *Власні розрахунки.*

ким колом маловитратних, але високоприбуткових культур – соняшника, ріпаку, сої, кукурудзи, озимої пшениці. В колишніх бурякосійних господарствах, як правило, ліквідоване тваринництво, відтак, кормові ланки сівозмін, отже і виробництво органічних добрив. Монокультуризація полів і відсутність органіки призводить до виснаження земель і втрати їх природної родючості. Крім того, агрохолдинги, за рідким виключенням, зовсім не займаються інфраструктурою та соціальними проблемами села.

В даних умовах стає невідповідним впровадити цукрові буряки як найбільш технологічно складну і затратну культуру, про що свідчать дані *табл. 2*.

Між тим, цукрові буряки також є високоприбутковою культурою, про що

свідчить досвід передових компаній і окремих господарств. Так, при врожайності 50-60 т/га можна отримати прибутку на рівні 25-30 тис. грн./га.

В Україні уже не рідкі випадки одержання в 2016 р. урожайності 60 т/га і навіть 80 т/га.

Висновки і пропозиції:

- Бурякоцукровий підкомплекс України за останні роки значно поліпшив свої виробничі й якісні показники. Однак в зв'язку з загостренням конкуренції на світовому ринку цукру, нестабільністю і нерегульованістю внутрішнього ринку цукру вимагає поглибленого реформування стосовно тенденцій, що спостерігаються в країнах ЄС і направлені на утвердження принципів вільного ринку на основі саморегуляції;

- Для регулювання ринку цукру необхідно максимально використати існуючі в світі регулятори та здійснити поступовий перехід до вільного виробництва, вільних оптово-відпускних цін на цукор та закупівельних цін на цукрові буряки, створити стабілізаційні фонди, прийняти нові нормативно-правові документи;

- Оптимізувати посівні площі під цукровими буряками до 2020 року на рівні 300-325 тис. га, підняти рівень урожайності до 55-57 т/га, обсяги переробки сировини до 15,8-17,8 млн. тонн, ви-

робництво цукру – до 2,2-2,5 млн. тонн; диверсифікувати цукробурякове виробництво також на виробництві біогазу із жому (~ 400 млн.м³), біоетанолу з мелеси (~ 200 тис. тонн);

- Кардинально в 2-3 роки вирішити проблему реструктуризації переробних підприємств на основі залучення крупних іноземних та вітчизняних приватних інвестицій;

- Здійснити заходи щодо підвищення якості продукції цукробурякового виробництва, найперше цукрової сировини, насіння та цукру шляхом впровадження прогресивних технологій. На основі впровадження інновацій знизити собівартість виробництва цукрових буряків на 20 %, цукру – на 10 %, підняти рівень прибутковості до 45-55 %;

- Відновити втрачену експортну орієнтацію вітчизняного бурякоцукрового виробництва, довести експортний ресурс в період до 2020 року до 0,6-0,9 млн. тонн в рік, а в перспективі – до 1,5-2,0 млн. т;

- Здійснити поступовий перехід від крупних бурякоцукрових агрохолдингів до середніх вертикально-інтегрованих бурякоцукрових формувань на базі 1-2 цукрових заводів із загальною площею ріллі 20-30 тис. га, які за прибутковістю у 1,5-2 рази переважають надкрупні, та розвивати буряківництво у фермерських та інших с.-г. підприємствах.

Дані Мінагропрод України станом на 1 грудня 2016 р.

Площа цукрових буряків	280 тис/га
Урожайність	48,2 т/га
Цукристість	17,76 %
Вихід цукру на заводах	14,74 %
Перероблено коренеплідів	11,86 млн./т
Вироблено цукру	1,74 млн./т
Працювало цукрових заводів	42

Найвища урожайність цукрових буряків (у розрізі областей)

Київська	57,3 т/га
Полтавська	54,8 т/га
Житомирська	53,0 т/га
Львівська	51,1 т/га
Вінницька	49,9 т/га

Найбільш крупні виробники цукру

1	Агрохолдинг "Астарта"	354,5 тис. т
2	"Укрпромінвест-Агро"	194,8 тис. т
3	"Радехівський цукор"	189,2 тис. т
4	В топ-5 ввійшли також "Агрофірма "Світанок"" та ТОВ "ТАЛС-ЛТД"	

Використані джерела

1. Бондар В.С., Фурса А.В. Стратегічні напрями високоефективного функціонування цукробурякового підкомплексу АПК// Економіка АПК. -№ 10, - 2016. С. 30-40.
2. А. Ярмак, Д. Приходько. Україна. Обзор сахарной отрасли. Рим, 2014 год. Аналітичний огляд в рамках програми ФАО і ЄБРР.
3. «Что происходит на украинском рынке сахара» (Електронний ресурс) – Режим доступу: <http://ubr.ua/market-kultural-market-449504>.
4. Статистичний збірник. Рослинництво України 2015. – [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/pablikat_u/pub17_u.htm.
5. Оперативна інформація Міністерства аграрної політики і продовольства України від 18 листопада 2016 року.

Анотація

На основі аналізу статистичних даних та основних тенденцій і протиріч у розвитку світового і внутрішнього ринків цукру обґрунтовано стратегічні напрями і конкретні заходи щодо стабільного високоефективного функціонування бурякоцукрового підкомплексу АПК України в умовах посилення економічної конкуренції та в зв'язку з очікуваним переходом до вільного ринку цукру.

Annotation

Based on the analysis of statistical data and the major trends of the global and domestic sugar markets the reasonable strategic directions and specific measures for highly efficient stable operation of sugar beet industry under the conditions of increasing economic competition and in connection with the expected transition to a free market sugar are grounded.